

APROXIMACIÓ A L'EVOLUCIÓ DE L'URBANISME I L'ARQUITECTURA A LA PLANA DE VIC. 1950-2002

MIQUEL SURINYACH I PLA

En l'evolució de l'urbanisme i l'arquitectura a la plana de Vic en els darrers cinquanta anys hi podem distingir tres etapes. La primera, després de la immediata postguerra, a la dècada dels anys seixanta va començar un gran creixement urbanístic, amb la construcció de nuclis de població sense continuïtat amb la trama urbana. La segona, amb l'arribada de la democràcia, és una època de reequipament i recerca de la identitat, amb la confecció de nombrosos plans urbanístics. La tercera, és la de l'urbanisme estratègic.

Three distinct periods can be discerned within the evolution of town planning and architecture on the Vic Plain during the last fifty years. In the first of these, during the 1960s, once the immediate aftermath of the War had been left behind, there began a rapid growth in urban development with the construction of centres of population that were unconnected with existing urban areas. The second period, which coincided with the arrival of democracy, was marked by the re-equipping of urban areas and by a search for identity, with numerous town plans being drawn up. The third period has involved the development of strategic planning.

Introducció

La necessitat de transformar el medi ha acompanyat sempre la presència humana en un territori. Sigui «domesticant» el paisatge, la fauna o la flora, bastint edificis, construint infraestructures i serveis, produint energia, o fabricant utensilis de tota mena, l'home sempre ha procurat millorar les condicions de benestar i de seguretat que necessita el seu cos, disposant a la vegada les coses en un ordre aparent que satisfaci també el seu esperit.

Seguint Heidegger,¹ el fet d'«habitar» comporta necessàriament el de «construir», i, continuant el raonament, afegirem que «construir» porta la transformació del medi i del territori. Així, les comunitats humanes transformem el medi; construïm i tornem a construir sobre construït en processos que es donen dins uns cicles naturals on neixen, es desenvolupen i entren en decadència els pensaments i també els ideals de cada època. Parlar d'urbanisme i d'arquitectura vol dir parlar de construir, de transformar i d'habitar un territori. De vida i de qualitat de vida.

1. HEIDEGGER, Martin. «Construir, habitar, pensar», (v. o.: 1951). A: *Papers Complementaris, Projectes V-VI M*. Barcelona: ETSAB-UPC, 1995.

1. El context dels anys seixanta

Després d'un llarg període de vint anys molt influenciats pel trauma de la Guerra Civil i pel trencament cultural que va comportar, a principis de la dècada dels seixanta es va iniciar un procés de desenvolupament econòmic que va incloure com a peça clau l'activació del potencial turístic i de serveis. Osona, a pesar d'estar exclosa de l'activitat turística, va experimentar un creixement demogràfic intensíssim, recolzat en els sectors secundari i primari, que portà la població de 84.571 habitants l'any 1961 a 111.518 l'any 1981 (un 32% d'augment en vint anys). Però aquest augment de la població, que provenia en gran part de la immigració d'altres llocs de l'Estat espanyol, va estar acompanyat d'una redistribució de la població autòctona. Entre els anys seixanta i vuitanta, dels cinquanta-quatre municipis d'Osona, tretze van créixer significativament, vint-i-un van experimentar una recessió i la resta es van mantenir estables. Així, els municipis més industrials, com Manlleu, Roda de Ter, Vic, Torelló, Centelles, Prats de Lluçanès i Taradell, van acollir el moviment de la població. Manlleu i Torelló van créixer en vint anys un 70%; Taradell, un 55%; Vic i Centelles, un 45%; Roda de Ter, un 27%, i Sant Hipòlit de Voltregà, un 23%. (I també, per la seva situació i circumstàncies especials, Balenyà augmentà el 78%; Sant Bartomeu del Grau, el 75%, i Tona, el 56%.) Aquells municipis, doncs, amb indústria tradicional, situats per sota la cota 500 i que participaven de la xarxa de comunicacions, tenien grans necessitats de creixement enfront dels municipis de muntanya com la majoria del Lluçanès, el Collsacabra, les Guilleries, i alguns de la Plana, com Malla, Muntanyola, Gurb o Sant Vicenç de Torelló, tots ells sotmesos a un «buidat» per les poblacions industrials més properes.

Val a dir que l'eufòria que es produïa als municipis en creixement era més deguda a la inèrcia d'èpoques anteriors i al propi tarannà que a cap planificació territorial. Simultàniament al creixement demogràfic dels municipis més industrials, Osona perdia pes específic industrial amb inversions que no arribaven al 40% de les necessàries per mantenir el nivell.²

Només el Pla Provincial vigent l'any 1963 advertia de la manca de connexió entre els Plans d'Obres Públiques (carreteres) i els Plans de Desenvolupament Urbà en els nuclis habitats afirmant que aquella disfunció creava problemes de qualitat de vida i de transport. (Aquest Pla es proposava un desenvolupament equilibrat a base de fomentar la indústria en unes zones que denominava de preferent desenvolupament on també s'havia de condicionar les carreteres i millorar les condicions de vida, realitzant l'adequació de l'estructura comarcal integrada per quatre «nuclis»: Vic, Prats de Lluçanès, Manlleu i Torelló.)

En aquest estat de coses i amb una tendència popular molt manifesta per sortir dels temps foscos i pobres de la dictadura vers la «modernitat», i fins i tot per recuperar els anys perduts, va començar a néixer un sentiment social molt intens que apreciava per sobre de tot les novetats i les formes de vida que trencaven amb el passat i amb moltes ganes de resituar-se de cara al futur. Els anys de la dictadura, però, no havien transcorregut en va i passarien la seva factura en forma de

2. *Estructura y perspectivas de desarrollo de Osona*. Barcelona: Consejo Sindical Provincial, 1974.

«confusió» en el procés de compatibilitzar la recuperació de la identitat cultural amb la construcció viva d'un nou model.

2. 1960-1980. El primer desenvolupament

En general, els creixements urbanístics que es van experimentar en el període 1960-1980 (que tenien el seu precedent en les actuacions de la Dirección General de Regiones Devastadas i de la denominada Obra Sindical del Hogar) es van produir separats del nucli de les poblacions que els acollien, sense continuïtat amb la trama urbana. S'iniciava un procés de creixement amb una característica nova que des dels anys seixanta encara «patim». Per primera vegada les actuacions es plantejaven més en funció de les possibilitats de mercat de la iniciativa privada aïllada que no pas de les necessitats deduïdes de la contemplació de les ciutats com a conjunt. Podem dir que, en general, s'afavoria descaradament la producció de sòl edificable d'una forma unilateral, sense visió col·lectiva de futur.

A Vic, seguint amb els antecedents del nucli obrer de la Serra de Sanferm, als anys seixanta van construir-se les primeres cases més enllà del torrent de Sant Jaume, cosa que originà el barri de l'Estadi. També pel sud-oest es desenvolupà el barri del Remei, que incloïa la construcció de les cases del sindicat que saltaven fins i tot la barrera del tren. Tots dos barris depenien únicament de la carretera de Barcelona per estructurar-se amb el nucli urbà.

A Manlleu va néixer el barri de l'Erm, el barri de la zona industrial la Coromina i el barri Nou. El primer, estructurat únicament per la carretera de Torelló, i el segon, a través del «corredor» del carrer de Sogorb. El barri Nou es va implantar bé en el límit nord per l'avinguda de Roma, però no així en l'estructuració amb el nucli urbà.

A Centelles va créixer el barri del Tussol i la urbanització del barri del Serrat aprofitant la construcció de la variant a ponent de la carretera de Sant Feliu l'any 1964, i al sector de llevant el barri de Sant Antoni a banda i banda de la carretera.

A Torelló es va formar el barri de Montserrat, que penjava únicament de les carreteres BV-5225 i BV-5226, i també més desordenadament va començar l'ocupació dels terrenys de l'altra banda de la via. Sempre amb una estructuració deficient en relació amb la resta del nucli urbà.

S'ha de remarcar aquí que tots aquests creixements es van realitzar amb una gestió urbanística mínima o nul·la. Vic es guiava amb el Pla Baldrich, aprofitant-se de la seva tradició urbanística, Tona tenia el plànol d'en Tintorer, Torelló el dibuix de Putxades. Només Manlleu tenia un Pla General complet aprovat l'any 1964 realitzat per l'arquitecte Josep Riera segons la «moderna» Llei del 1956, que introduïa un viari intern i de circumval·lació juntament amb els criteris de zonificació segons els usos (residencials, industrials, comercials i de tolerància) i les seves intensitats. També programava la gestió i suposava la redacció de planejament derivat. Però, a la pràctica, en l'aplicació d'aquest Pla es va demostrar la idea de l'arquitecte Ribas Piera que diu que la ciutat no la fan els plans, sinó que es fa a través dels plans amb la voluntat dels ciutadans. El Pla de Manlleu no es va seguir ni en els aspectes d'ordenació més fonamentals ni en el model territorial que proposava.

En general, però, enlloc no hi havia consciència de «gestió urbanística» en el sentit de retornar a les ciutats part de les plusvàlues que generaven les noves urbanitzacions, ni tampoc de model de ciutat, ni molt menys de model territorial en els municipis en creixement. El problema d'aquests municipis era créixer i construir edificis el més alts i moderns possible per cobrir les necessitats de nou habitatge. Poques vegades es pavimentaven els carrers abans d'edificar i, en general, els serveis s'implantaven d'una forma mínima. Com que no es feia gestió urbanística, no es pensava en els equipaments ni en els espais lliures necessaris per a la vida en comunitat.

Es van construir dos polígons industrials. La Coromina a Manlleu, que amb una gestió privada va començar a funcionar a finals dels anys seixanta, s'aprofità de les grans necessitats de sòl per a la indústria i de l'empenta de la població més industrial de la comarca en aquells moments, però no tenia serveis, ni equipaments, ni espais lliures, ni accessos adequats. El polígon es va construir sobre els terrenys destinats a un gran vial de circumval·lació que havia previst el Pla General aprovat l'any 1964. Va ser l'únic polígon industrial a Osona fins que no es va construir el de Vic a l'extrem del seu terme municipal prop de Roda, aprovat el novembre de 1972 per la Comissió Provincial d'Urbanisme i promocionat per l'Instituto Nacional de Urbanización del Ministerio de la Vivienda, que va reservar el 18% de la seva superfície de 68 ha per a vials i el 30% per a zones verdes i serveis. Aquest polígon, però, no va arrencar fins passat l'any 1985. Val a dir que la implantació dels dos polígons no es va coordinar mai ni es van dissenyar a l'alçada de les necessitats de desenvolupament que requeria la comarca.

L'any 1975, la Comissió d'Urbanisme va aprovar el Pla General de Vic redactat per un equip pluridisciplinari encapçalat per l'arquitecte Joan A. Solans, que conjuntament amb el Pla General Metropolità de l'Ajuntament de Barcelona va resultar un pla guia en l'aplicació de la Llei del sòl del 76.

L'any 1978, Manlleu, a la vista del fracàs urbanístic del model de planejament del 64 i del gran creixement experimentat (que va augmentar la població el 50% i doblar la seva extensió en quinze anys), va encarregar la revisió del seu Pla General a l'arquitecte Manel de Solà-Morales, que dos anys més tard entregava el treball i era aprovat inicialment per l'Ajuntament; començava a continuació un períple que va durar vuit anys fins a l'aprovació definitiva en un procés on es van desfigurar molt els objectius inicials.

Des d'un punt de vista arquitectònic, en el període 1960-1980 apareixen dos tipus d'edificis: els nous habitatges unifamiliars i els edificis plurifamiliars a gran alçada.

De tots els tipus d'habitatges unifamiliars que es van produir, la casa «Joan Riera» o casa d'en Riera (anomenada així pel promotor vigatà que la va inventar) és la que s'implantà amb més èxit. Els «catalans de tota la vida» deixaven els petits i atrotinats «pisos» provinents de l'època de la industrialització moderna i ocupaven aquestes casetes, que introduïen una sèrie de novetats com «el bany complet» i que s'emplaçaven en les zones de nova expansió. Només a la vila de Manlleu (on va començar el procés de construcció de nous habitatges en gran quantitat a Osona i va servir de banc de proves per a aquest tipus de promocions) es van tramitar llicències d'urbanització entre els anys 1962 i 1964 per encabir-hi

350 d'aquestes cases, les quals, a causa de la baixa densitat d'ocupació i de l'ordenació natural que suposava la seva successió o juxtaposició a gran escala, van estar l'única tipologia edificatòria amb força suficient per donar una imatge mínimament coherent del creixement experimentat en aquells anys.

La implantació d'aquest model d'habitatge per sobre d'altres cal buscar-la en motius socials, econòmics i fins i tot antropològics, i ens indica l'existència d'una cultura subjacent fortament ancorada que es manifesta en una manera particular d'entendre l'espai i de posseir-lo.

Sobre aquest tipus de casa també hem escrit: «Sens dubte l'aparició d'aquesta casa tipus que connecta culturalment amb la tradició catalana és, malgrat els seus defectes, la més autèntica i la més coherent que s'ha donat a Osona com a habitatge popular des de finals del segle XVIII».³ D'aquestes cases se'n van implantar a tot arreu.

Els edificis plurifamiliars a gran alçada, que també es van introduir en aquest període, no han tingut el mateix encert segons on i com s'hagin implantat i, en qualsevol cas, no van representar cap evolució en la tipologia dins el context català tal com va succeir amb la casa unifamiliar.

Com abans, el banc de prova va ser Manlleu, amb la construcció l'any 1964 dels blocs de Can Garcia (anomenats així perquè a la planta baixa s'hi ubicà l'antiga i coneguda fàbrica de gasosa i sifons). No podem jutjar-los correctament si no ens situem a l'època amb les necessitats existents i els gustos per mostrar la modernitat. No obstant això, tampoc no podem oblidar l'operació especulativa que a l'estil de les que es produïen al cinturó de Barcelona s'estava «important» a Osona.

Van aparèixer «blocs» de pisos a més o menys alçada a quasi tots els municipis en creixement, que moltes vegades també van desfigurar el paisatge urbà on es van emplaçar. Aquestes noves construccions eren admeses obviant l'especulació i els problemes de massificació que presentaven, ja que es mostraven com a construccions modernes per satisfer les necessitats d'habitatge nou i de renovació del parc existent –majoritàriament obsolet– que no havia materialitzat encara els conceptes de salubritat i higiene traduïts per exemple en banys, sales d'estar, instal·lacions elèctriques protegides, etc.

També és típica d'aquesta època la transformació i «modernització» d'establiments comercials introduint grans vidres, fusteria d'alumini i aplacats de marbres polits, en un trencament molt manifest amb les plantes altes dels edificis.

3. 1980-1990. El reequipament i la recerca de la identitat

A la fi, el Pla de Vic, també treballat per l'arquitecte Josep M. Llop l'any 1985 en l'adaptació de la nova Llei del sòl, ha constituït un exemple en què es van posar les bases del planejament morfotipològic dels anys vuitanta a Catalunya. Segons l'urbanista Xabier Eizaguirre, «junt amb el Pla General Metropolità de

3. SURINYACH PLA, Miquel. *Reflexions sobre la casa urbana a Catalunya*. Treball inèdit, 1992.

Barcelona formen un corpus coherent que amb els treballs del Congr s de Cultura Catalana i del nou urbanisme a l'escola de Barcelona serviran de models a plans metodològics i acadèmics notables».⁴ Curiosament, el Pla de Manlleu (en la seva fase d'aprovació inicial) es considera modèlic en els àmbits urbanístics i acadèmics junt amb el de Mollet, Vilafranca del Penedès, Torroella de Montgrí i Banyoles, pel treball en la recerca de la imatge de l'arquitectura de la ciutat. L'urbanista Ricard Pi  es refereix al pla de Manlleu «com aquell en el qual es porta al límit l'instrumental de l'arquitectura per ordenar la ciutat».⁵

En qualsevol cas, els dos planejaments formen part d'un urbanisme molt dibuixat que pretenia els ideals de reequipament de la ciutat. El de Vic, recollint la seva tradició i experiència com a capital de la Plana, amb un model de ciutat molt definit i amb vocació d'obrir-se al territori. El de Manlleu, només reordenant el sistema viari, intentant significar la ciutat i proposant una política de contenció de sòl que va topiar frontalment, una vegada més, amb la dinàmica iniciada els anys seixanta. L'urbanista Ramon Roger en descriure els plans dels anys vuitanta esmenta que «es creuava una falta important d'equipaments (resultat de la forta expansió recent) amb una crisi econ mica. El model urbà utilitzat era un model concentrat propi de la ciutat mediterrània, on es valorava la ciutat acabada i la imatge d'un conjunt urbà tipològicament definit per l'arquitectura, el traçat dels carrers i els espais públics»⁶ i, com diu Sol -Morales, «els t pics foren la supressió dels d ficits en zones verdes i urbanització, el control de les densitats i l'eliminació de l'especulació sobre el sòl. Els principis teòrics en què es recolzaven els plans també eren clars: eren principis higiènics, de redistribució social, d'eficiència econ mica, d'optimització de la mobilitat».⁷

L'any 1980 la Direcció General d'Urbanisme del Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, amb l'arquitecte Lluís Cantallops com a director general, en un àmbit subcomarcal va promocionar la redacció d'un pla conjunt dels municipis de Torelló, Sant Vicenç de Torelló, Sant Pere de Torelló, Sant Hipòlit de Voltregà i les Masies de Voltregà, Roda i les Masies de Roda.

Un parell d'anys més tard, es feia l'aprovació inicial d'aquest planejament, que va poder mantenir una certa unitat d'anàlisi, però no de proposta territorial, i, en arribar a la gestió, no va aconseguir els seus objectius comunitaris, ja que van prevaler les diferents visions municipals per sobre de la comarcal.

L'equip redactor d'aquests plans va ser el mateix del Pla General de Manlleu, però aquesta vegada com a màxim responsable hi havia l'arquitecte Xabier Eizaguirre. El treball s'ha d'enquadrar en un intent d'eixamplar l'àmbit del terme municipal cap a uns límits territorials més amplis. Segons Xabier Eizaguirre «els plans corresponents a aquest primer període de recuperació democr tica dels

4. EIZAGUIRRE, Xabier, «L'urbanisme municipal a Catalunya (1979-1999). *Papers* 32, Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona, 1999.

5. PI , Richard. *Idem* nota 4.

6. ROGER, Ramon. Conferència al M ster de Gest  Urbanística, UPC, Barcelona, 1997.

7. SOL  MORALES, Manel de. *Idem* nota 4.

ajuntaments, a principis dels anys vuitanta, foren plans de xoc per tal de frenar l'especulació del sòl i el creixement desordenat de la ciutat que s'havia produït al període anterior. Buscaven reduir les densitats i preservar els espais d'ús públic (equipaments i zones verdes) que l'anterior pràctica urbanística havia deixat de banda».⁸

Una estratègia de treball molt utilitzada en tots els plans de l'època consistia a relacionar la morfologia pròpia de cada lloc amb els projectes urbans d'iniciativa pública o privada tot cercant la pròpia identitat. I això s'aconseguia per la mateixa normativa o a través del planejament derivat. En aquest sentit cal destacar els plans de protecció i millora dels centres històrics portats a terme a Vic i a Centelles. A Vic, aquest planejament es va materialitzar entre els anys 1982 i 1991 amb un pla de protecció del patrimoni arquitectònic (dins muralles i fora muralles) i un pla de millora a la zona del seminari vell, que era la més degradada del centre històric i que, per cert, s'està materialitzant ara amb la formació d'una nova plaça aterrant l'illa de cases compresa entre el carrer de la Ramada, el carrer dels Arcs i el carrer del Pont. Tot aquest planejament es va acompanyar d'una ordenança de reclams publicitaris que també comprenia l'ordenació de les intervencions a les plantes baixes dels establiments comercials i una ordenança d'usos a la plaça Major i la remodelació de gairebé tot el recinte del centre històric. Amb aquests instruments, el Patronat de la Ciutat Antiga ha portat des d'aquells anys una intensa activitat vetllant per la correcta transformació de la ciutat i organitzant campanyes de sensibilització per a la millora del paisatge urbà com la propiciació de flors als balcons (campanya del balcó de colors), l'adaptació de les retolacions comercials a les noves normatives i la rehabilitació d'habitatges i façanes al centre històric, així com l'organització dels premis d'arquitectura de la Ciutat Antiga, que en la versió de l'any 1991 es van estendre a l'àmbit comarcal i s'anticiparen als actuals premis de les comarques centrals.

A Centelles, l'any 1994 també es va aprovar un pla especial de protecció del patrimoni arquitectònic i natural i, com a Vic, a través d'un Patronat Municipal es van gestionar les transformacions que es produïen al centre històric. Durant els anys de funcionament del Patronat es va fer una labor molt intensa en el camp de la protecció del patrimoni arquitectònic i de definició de la transformació de la ciutat. Actualment, el pla especial es gestiona directament des dels serveis tècnics municipals.

També a Manlleu va funcionar durant un període curt de temps a principis dels anys vuitanta un Patronat Municipal amb la finalitat de protegir el patrimoni arquitectònic de la vila. Però es va dissoldre força precipitadament després d'un conflicte intern amb l'Ajuntament, que, no obstant això, va comportar la salvació de la Casa Puget, un dels edificis més emblemàtics de l'arquitectura premodernista d'Osona.

De l'arquitectura d'aquest període destacarem:

8. EIZAGUIRRE, Xabier. *Idem* nota 4.

- a) L'aparició d'edificis singulars (a Vic les anomenades torres de Sadei i Vic-2).
- b) L'arquitectura urbana com a recuperació d'identitat i projecte de conjunt, enfront de la destrossa patrimonial que s'havia produït.
- c) L'inici de l'arquitectura postmoderna amb introducció de tipologies i elements arquitectònics interpretats d'altres èpoques.

4. 1990-2000. L'urbanisme estratègic

A finals dels anys vuitanta es va produir a Osona un canvi en la dinàmica del sector industrial que feia força anys que estava en situació de crisi i, en no crear-se gairebé noves indústries, consumia molt poc sòl. Exceptuant les grans indústries clàssiques (com per exemple Can Serra o Conductors Elèctrics Roqué de Manlleu, la Blava de Roda, la Vitri de Torelló, o Can Colomer de Vic), els dos polígons industrials de la comarca d'Osona eren la Coromina a Manlleu, que s'omplia molt lentament, i el «polígon de Vic» a la carretera de Roda, que presentava una activitat mínima i fins i tot símptomes d'abandonament. Als voltants del 1986, però, va començar a canviar la situació a base del desenvolupament de la petita indústria basada en la pròpia iniciativa i la tradició industrial de la comarca i en l'aplicació de mètodes innovadors i més comercials. No es van complir les teories dels anys setanta, quan s'esperava un creixement en forma de taca d'oli de l'empenta industrial de Barcelona, sinó que, a tot el país, es van posar en marxa les potencialitats de cada lloc, desenvolupant la indústria endògena, i no l'exògena com s'havia esperat. El polígon de Manlleu oferia una bona xarxa de suport (diversitat industrial, establiments de subministrament industrial...), mà d'obra abundant i un preu del sòl més baix, encara que mal comunicat i amb mancances molt importants en infraestructures i serveis. Vic oferia un polígon industrial ben equipat, més ben comunicat i amb l'expectativa pròxima de l'Eix Transversal. En pocs anys, la política de Vic, acompanyada d'una gestió molt abundant de sòl industrial (amb la col·laboració directa de la Generalitat de Catalunya) servint els interessos de petits industrials que necessitaven un escenari adequat (amb fàcil accés i amb bona presentació) per poder-se moure en l'àmbit comarcal (com correspon a la indústria endògena i a les «indústries» de serveis en general), va substituir Manlleu com a lloc més atractiu per a l'establiment de les noves indústries.

Un aspecte important que va influir moltíssim en la distribució i equilibri del sòl industrial i, per tant, en el desenvolupament urbanístic en l'àmbit comarcal, ja que era l'única proposta de coordinació, és el poc explicat canvi de criteri en l'anomenada autovia Vic-Ripoll, que s'havia d'aprofitar per comunicar el polígon de Vic passant entre Roda i Manlleu (recollint la Coromina), i entre Torelló i Sant Vicenç de Torelló (comunicant les zones industrials de Torelló i Sant Vicenç), per seguir amunt vers la vall del Ter. Sense cap explicació, i a pesar que totes les poblacions d'Osona nord havien fet la reserva de sòl als seus plans urbanístics (encara l'any 1984 al planejament dels municipis de Torelló, Sant Vicenç de Torelló, Sant Pere de Torelló, Roda i Masies de Roda, i per descomptat de Manlleu, es parla de l'autovia Vic-Ripoll a proposta de la Direcció General de Carreteres), el Pla de Carreteres de Catalunya de 1985 (on l'autovia provinent de Barcelona es

quedava a Vic i no seguia vers Ripoll) i sobretot el traçat de la variant de l'Eix Transversal a Olot (aprovat l'any 1990 pel sector de ponent i no per llevant) van tornar quasi irreversible la mala comunicació del polígon de la Coromina de Manlleu i de les zones industrials de la vall del Ges. Per què es canviava el criteri en un tema de caràcter comarcal on hi havia molta obra realitzada en polígons industrials que necessitaven estructurar-se amb el territori?

En aquest estat de coses apareix el planejament estratègic. Si els anys seixanta i setanta són els del primer desenvolupament i els vuitanta són els que hem qualificat de reequipament i recerca d'identitat coincidint amb l'adveniment de la democràcia, la novetat dels anys noranta és el que s'ha anomenat planejament estratègic. A Catalunya té els seus antecedents més immediats en el temps al Canyeret de Lleida, a l'Eix Macià de Sabadell i a tot el desenvolupament urbanístic de Barcelona-92. Ara molts plans urbanístics tenen un component important d'executors d'estratègies territorials amb voluntat de projectar (expandir) cada municipi o ciutat en el major territori possible. Es tracta d'aprofitar els avantatges de tot ordre (de situació, accessibilitat, prestigi cultural, paisatge, valors adequats, etc.) que pot tenir una part de ciutat sobre la resta i, sobretot, d'una ciutat sobre una altra. Com diu l'arquitecte Amadeu Ferrer: «Els plans tendeixen a integrar una suma de projectes seleccionats com a espais d'oportunitat, àrees-projecte on plantejar operacions estratègiques, capaces de donar un tomb, d'impulsar decididament una dinàmica nova o una determinada imatge.»⁹

No cal confondre, però, el planejament urbanístic amb els anomenats plans estratègics, encara que vagin en la mateixa direcció. Aquests es mouen amb la voluntat de definir directrius bàsiques en matèria de política territorial i aspiren a coordinar les accions que s'han de portar a terme en el territori (per aconseguir, «diuen», un «desenvolupament» més òptim i, a la vegada, augmentar la qualitat de vida). A Osona, Manlleu va realitzar el seu pla estratègic, més per necessitat que per convenciment, l'any 1993, impulsat pel Consell Econòmic i Social, que es va formar a partir de la desfeta de les indústries tradicionals a principis de la dècada dels noranta. Torelló, junt amb els municipis de les valls del Ges i del Bisaura, ha format recentment el seu. A escala general, i promocióat pel Consell Comarcal, es va redactar el Pla Estratègic Osona XXI, aprovat l'any 1994. Va ser pioner d'aquests tipus de plans a Catalunya, i va merèixer elogis per part de la Generalitat. El seu objectiu primer de consolidar la Comarca Ciutat (o Ciutat Territori, com vulgüeu) a base de cohesionar Osona al voltant de Vic com a capital (que a la vegada és el millor pla estratègic de Vic), a l'hora de concretar, no acaba de satisfer les necessitats dels altres municipis més grans, com Manlleu i Torelló, amb mancances importants desateses. A pesar del gran avenç que representa haver creat una eina de reflexió a nivell comarcal, encara no s'ha aconseguit estructurar un desenvolupament equilibrat a la realitat d'Osona.

Al meu entendre, el problema prové del fet que, a la pràctica, les dimensions «estructural» i «social» dels problemes que es presenten no es poden separar i

9. FERRER, Amador. *20 anys d'Ajuntaments Democràtics 1979-1999*. Barcelona: Federació de Municipis de Catalunya, 1999.

que, a més, es presenten en l'àmbit municipal, mentre que el pla estratègic parteix de la idea que la comarca d'Osona es pot assimilar a un municipi atesa la seva cohesió interna molt elevada i el seu comportament com a sistema de ciutat única. Avui per avui, però, una ullada a les inversions en equipaments, serveis i programació de comunicacions i sòl industrial dels últims anys ens demostra que la comarca no funciona amb la solidaritat i cohesió d'un municipi, cosa que augmenta perillosament els diferencials en qualitat de vida.

Tornant al tema del planejament urbanístic, hem de remarcar que durant aquests anys s'ha portat a terme molt planejament general, planejament derivat i planejament sectorial, amb la característica principal que tots tenen en compte el planejament estratègic. Com a més representatius assenyalarem el Pla Especial del Sucre a Vic (any 1990) i el Pla Especial de la façana urbana i les vores del riu Ter a Manlleu (any 1995), aquest segon sense haver aconseguit un desenvolupament d'acord amb el seu programa d'actuació. El planejament general ha tingut la següent evolució: dels cinquanta-un municipis d'Osona, l'any 1975 hi havia tretze municipis (25,5%) amb planejament general aprovat; l'any 1989 hi havia trenta-tres municipis amb planejament; i l'any 1998, quaranta-vuit municipis (94%) amb el planejament general aprovat. Dins el planejament sectorial hem de remarcar el PEIN, la variant de l'Eix Transversal, el nou traçat de la N-152 a ponent i el soterrament de la línia del tren a Vic, sense oblidar nombrosos equipaments, els més importants també a Vic (les instal·lacions universitàries, el Museu de l'Art de la Pell, el Museu Episcopal i la Biblioteca Comarcal).

5. Aspectes de futur. La ciutat difusa

En relació amb els anys seixanta, quan va començar l'expansió pel territori, la característica que identifica aquest inici del segle XXI és la tendència manifesta a utilitzar el territori de forma extensiva i indiscriminada, com si tot tendís a uniformitzar-se en una gran ciutat difusa on –citant Oriol Nel·lo– «la gent continua vivint en “llocs”, però les societats s'organitzen cada vegada més a partir dels “fluxos”». ¹⁰ Estem presenciant una gran transformació territorial tant a les zones rurals com també a les zones urbanes, amb canvis importants en l'estructura funcional, morfològica i social, que moltes vegades han passat el límit de la sostenibilitat.

A les zones rurals, l'estructura funcional s'ha modificat canviant les explotacions mixtes tradicionals amb gran economia de mitjans per explotacions ramaderes especialitzades amb tècniques intensives i grans inversions que obliguen a utilitzar uns recursos tècnics i financers fins fa poc més propis de la indústria que de la pagesia. L'estructura morfològica s'ha transformat introduint i important tipologies constructives més pròpies de les ciutats que de les zones rurals, incloent-hi el xalet amb tots els seus atributs i símbols (a vegades amb «*enanitos*» de pedra i tot), que s'ha fet «normal» en els paisatges rurals, i, en els petits nuclis urbans, han aparegut arreu edificis d'habitatges amb alçades excessives i

10. NEL·LO, Oriol. *Ciutat de Ciutats*. Barcelona: Editorial Empúries, 2001.

elements constructius impropis que moltes vegades trenquen l'harmonia del «lloc» mentre tenen la pretensió de semblar més urbans i més moderns. L'estructura social s'ha transformat per una dispersió de la població autòctona i, en alguns casos, per l'arribada de població provinent de ciutat per a usos terciaris o de segona residència (com en el cas del Lluçanès) i, últimament, per l'arribada d'emigrants de diferents països.

A les zones urbanes, l'estructura funcional s'ha modificat a base d'agrupar els diferents usos (residencial, industrial, comercial...) i intensitats en zones diferenciades en contraposició a la ciutat integral de principis dels anys seixanta. L'estructura morfològica s'ha transformat amb la introducció en massa de grans edificis plurifamiliars entre mitgeres i aïllats, trencant les tipologies tradicionals més mesurades, normalment controlades per una família. L'estructura social també s'ha transformat abandonant la barreja de classes socials que convivia equilibrades en els edificis plurifamiliars tradicionals per les «promocions» modernes que agrupen persones amb el mateix poder adquisitiu i prestigi social. En els últims temps, l'arribada d'emigrants en grans proporcions afegeix un nou ritme a la transformació de l'estructura social que adquireix unes dimensions desconegudes fins ara.

Els fets que possibiliten aquestes transformacions i que propicien la difusió de la ciutat són d'ordre tècnic, econòmic i/o social. Així, hi han influït, entre altres factors: la terciarització de l'economia, amb l'aparició de gran quantitat d'usos terciaris (discoteques, càmpings, mercats a la carretera, esports, turisme rural, camps de golf, etc.) que són incompatibles amb la ciutat concentrada; l'augment de la mobilitat i el desenvolupament de la informàtica, amb un gran desplegament del parc automobilístic que posa en crisi el concepte de ciutat compacta; i la transformació del model familiar, que canvia en profunditat la família tradicional i patriarcal per una de més dinàmica i que tendeix a fer un ús més extensiu del territori.

Podríem estar al començament de la difusió dels usos «urbans» a tot el territori cap a la ciutat difusa. Un model d'ocupació del sòl on molts hi veuen la resposta òptima i inevitable a les exigències de la societat actual, però que en realitat és molt car, d'una gran monotonia i amb molt poca identitat.

Davant d'aquest estat de coses que a vegades ens angoixa i ens costa molt d'asimilar atesa la velocitat amb què s'estan produint, intueixo com a bones les actituds que van en la direcció de no oposar-se al canvi dels temps, però que també mostren la necessitat de participar des d'una òptica de continuïtat cultural. Personalment, i a pesar que cada vegada serà més difícil, estic totalment a favor de fomentar el model de ciutat territori per Osona, però deixant a part d'una vegada les imatges romàntiques més o menys demagògiques i teatrals que hem escoltat sobre el tema. Perquè sigui possible i efectiu, cal plantejar seriosament una estructura a partir de les realitats territorials i socials concretes que presenta Osona. Intentar definir i coordinar un model de desenvolupament compatible amb la voluntat manifesta d'aturar i corregir els desequilibris actuals en la qualitat de vida.

Per això s'ha de donar «contingut» a la «totalitat» del territori, disposant els equipaments, els serveis i les comunicacions de manera equilibrada segons el pes

específic de les necessitats funcionals i socials de cada població i segons els factors causals del mateix territori vist en conjunt; fent servir criteris reals de sostenibilitat i de solidaritat (en una època que practica una gran especulació de sòl i consum d'energia a la vegada que es parla sempre de sostenibilitat). Cal treballar l'articulació d'una ciutat de ciutats, cosa que vol dir a la pràctica una ciutat territorial, almenys en l'actual sistema administratiu, on cada població pugui posar en pràctica la capacitat que té tota ciutat de cultivar un estímul de competició però també de solidaritat vers les veïnes. A la vegada, una ciutat territori a Osona organitzada d'aquesta manera podria afrontar amb més èxit una estructuració a nivell territorial més ampli.

Amb això no voldria pas presentar aquest model de «ciutat territori» com una alternativa a la ciutat difusa perquè, entre altres coses, crec que els dos models no són incompatibles i que en certa manera es complementen i perquè, sobretot, la ciutat difusa és una realitat emergent, cada dia amb més força, mentre que la ciutat territori, avui per avui, només és una il·lusió. Però sí que crec molt positiu i necessari per Osona donar un pas més en els objectius comarcals i portar a terme una vertadera estructuració moderna de tot el territori.

Esperem que el pla territorial parcial de les comarques centrals de Catalunya, que en ser un pla urbanístic haurà de ser més realista que els plans estratègics, ens aclareixi moltes de les incògnites de futur quant al model territorial. En qualsevol cas, la vida continuarà i el territori se seguirà transformant.